

Functioneel handschrift in het voortgezet onderwijs

Onderzoek naar welke schriftvaardigheden leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren voor het maken van aantekeningen en berekeningen.

Het voortgezet onderwijs verwacht van leerlingen dat ze op tempo lees- en leerbare aantekeningen maken bij geschreven woord zoals studieteksten en bij gesproken woord tijdens instructies, colleges en overlegsituaties. Het verdient de voorkeur om die aantekeningen met de hand te schrijven, want handschrift bevordert opname van leerstof. Daarbij moeten slordigheidsfouten in taal, in berekeningen en in formules bij de exacte vakken natuurlijk voorkomen worden.

Het theoretisch kader geeft antwoord op de vraag over welke schriftvaardigheden voor het aspect vorm van het domein handschrift, leerlingen moeten beschikken om hun aantekeningen en berekeningen functioneel te kunnen maken. Het is de vraag welke schriftvaardigheden leerlingen in het voortgezet onderwijs al beheersen en welke ze nog dienen te leren. Wat wijst de praktijk uit? Dit onderzoek richt zich op de drie geformuleerde niveaus voor leesbaarheid: identificatie, regelmaat en orde.

Else Kooijman-Thomson

Samenvatting

Naar aanleiding van berichten in de media over de achteruitgang van het handschrift in combinatie met wetenschappelijk onderzoek naar de invloed van handschrift op leerresultaten en de essentiële rol van schrift binnen zowel talige als rekentalige communicatie, ontstond de behoefte om zicht te krijgen op de handschriftvaardigheid in het voortgezet onderwijs. Leerlingen maken in het voortgezet onderwijs immers voor vrijwel ieder vak aantekeningen.

In het theoretisch kader worden de schrifthandeling en de relatie tussen de beoordelingscriteria en leesbaarheid beschreven. Ten behoeve van leesbaarheid worden drie niveaus onderscheiden: identificatie, regelmaat en orde. De volgende vraag staat centraal.

Op welke schriftvaardigheden dient een voortgezet onderwijsprogramma, voor de ontwikkeling van een functioneel handschrift dat voldoet aan de criteria voor de drie niveaus van leesbaarheid, zich te richten?

Vijfentwintig leerlingen van een tweede klas vwo en hun mentor werkten aan dit onderzoek mee. Er waren vijf bijeenkomsten: in de eerste en vijfde bijeenkomst vonden de nul- en nameting plaats en in de overige drie bijeenkomsten werden criteria en de wijze van aantekeningen maken onderzocht.

Beoordeling vond plaats door:

- scoring van geobjectiveerde criteria in nul- en nameting;
- beoordeling/waardering van de nul- en nameting;
- inventarisatie van gegevens en opmerkingen van leerlingen;
- inventarisatie van de schriftvaardigheden die leerlingen gebruiken bij het maken van hun aantekeningen.

De veronderstelling dat leerlingen in het voortgezet onderwijs over voldoende kennis van cijfers, kleine letters en hoofdletters zouden beschikken, blijkt niet te kloppen. De gevonden scores maken zelfs een hoog percentage slordigheidsfouten aannemelijk.

Vergeleken met de Cito-meting in groep 8 (Jolink et al, 2012) bevestigt dit onderzoek de door Graham (1998) gemeten terugval in handschriftkwaliteit in het voortgezet onderwijs.

De leerlingen kennen de criteria voor regelmatig schrift onvoldoende. Ze blijken echter in staat om de criteria te manipuleren, om aan de hand daarvan over hun handschrift na te denken en om binnen een zeer beperkt aantal interventies zonder oefentijd hun handschrift licht aan te passen.

Uit het feit dat de leerlingen weinig orde aanbrengen in hun aantekeningen, voornamelijk in volzinnen schrijven, weinig beknopt of verkort formuleren, weinig ruimtelijke indeling gebruiken en hoegenaamd geen tekstmaak toepassen, blijkt dat op dit onderdeel veel winst valt te behalen.

Zelf zeggen de leerlingen een leesbaar handschrift belangrijk te vinden en daar oefentijd voor nodig te hebben. Ook schriftvaardigheden voor het maken van aantekeningen vinden zij belangrijk.

Een voortgezet onderwijsprogramma, voor de ontwikkeling van een functioneel handschrift dat voldoet aan de criteria voor de drie niveaus van leesbaarheid, dient zich daarom te richten op de beschreven criteria bij alle drie de niveaus.

Inhoud

Samenvatting.....	3	5. Data en interpretatie	19
1. Probleemstelling	4	Scoring niveau 1: identificatie schrifttekens	19
Aanleiding	4	Scoring niveau 2: regelmaat van het schrift	25
Probleemdefiniëring.....	5	Inventarisatie manipuleren van schriftcriteria.....	33
Theoretisch kader.....	5	Inventarisatie niveau 3: structuur van de tekst	34
Onderzoeksthema	9	Waardering handschriften bij nul- en nameting	35
2. Doel en vraagstelling	10	Waardering falende schriftcriteria	38
Onderzoeksdoel.....	10	Inventarisatie opmerkingen van leerlingen.....	39
Onderzoeksvraag	10	Representativiteit van de data	39
3. Onderzoeksmethode	11	6. Conclusies en adviezen	40
Gegevens van de leerlingen	11	Beantwoording van de deelvragen	40
De taken.....	11	Beantwoording van de hoofdvraag.....	42
Beoordelingscriteria en wijze van meten.....	12	Conclusies en adviezen	42
Beoordelaars.....	15	Literatuur.....	45
De beoordeling.....	15	Bijlagen	47
4. Uitvoering en dataverzameling	17	Met dank aan	54
De school.....	17	Over	54
De leerlingen	17	de beoordelaars	54
De uitvoering van het onderzoek.....	17	de onderzoeker.....	54
De verzameling van de data.....	18		
Beoordeling van de data	18		